

FOLIA SELECTA

DABÓCI MÁRIA: Huszonöt éve halt meg Jacques Maritain.....	1
Keresztút Jacques és Raissa Maritain szövegeivel.....	2
PIERRE-MARIE EMONET OP: Jacques Maritain és a művészi alkotás filozófiája (fordította: Varsányi Luca).....	37
KUKLAY ANTAL: Ábrahámnak két fia volt melléklet: Távkihallgatás - Karel Hvizd'ala beszélgetései Vaclav Havellel (részlet).....	43
FLORILEGIUM – Pilinszky János gondolatai a legtisztább „létsíkról és a teljes örömről”	48

Köröm, 1998. március

25 ÉVE HALT MEG JACQUES MARITAIN

„Sohasem fogjuk befejezni a legkisebb fűszál vagy a legkisebb vízfodor-létének kimerítő megismerését”, írja J. Maritain a „Rövid értekezés a létezésről és a létezőről” c. könyvében.

Ezért ez a kis fűszál most teljes tisztelettel szeretne megjelenni előtte, és előttünk is, hozva J. Maritain üzenetét: Mély tisztelettel nézzük a létező világot. A létet, a titkok titkát, amely sem nagyságával, sem megjelenési módjainak változatosságával és változékonyságával nem nyom le minket, mert a Lét szerető ölen fakad. A Szeretet feszíti ki a mi létünket is, és biztosan tartja akkor is, ott is, ahol mi már nem tudjuk követni. Maritain éppen ma egy hete ment el a nagyobb világosságba, a bizonyosságba, az Úr Isten csodálatos látására, és bizonyára Raissa és mások boldogságába.

Április elején még azt a hírt kaptuk róla, hogy „valóban ereje végén van, de megőrizte humorát, derűjét. És a fény, amely mindig is vele volt, napról-napra növekszik az arcán.”

Adjunk hálát, hogy az Úr Isten szeretete számunkra is adta őt.

Sok szeretettel

Budapest, 1973. május 5.

M.

K E R E S Z T Ú T

Jacques és Raissa Maritain szövegeivel¹

A képek Georges Rouault alkotásai²

¹ Chemin de Croix. Freiburg-Paris, Éd. Saint-Paul, 1991.

² Georges Rouault: The Passion. New York, Dover, 1982.

Pierre Courthion: Georges Rouault. Paris, Cercle d'Art, 1980

I. PILÁTUS HALÁLRA ÍTÉLI JÉZUST

Pilátus megkérdezte: „te vagy-e a zsidók királya?” „Magad mondd” – válaszolta. A főpapok sok vádat hoztak föl ellene. Pilátus újra megkérdezte: „Nem felelsz semmit sem? Nézd, mi mindennel vádolnak!” Jézus azonban nem válaszolt semmit. Ez meglepte Pilátust. (Mk. 15, 2-5)

Mint a juh, amelyet leöltni visznek, vagy amint a bárány elnémul nyírója előtt, ő sem nyitotta ki a száját. (Iz. 53, 7)

Ki adta halálra Jézust? A zsidók? A rómaiak? Én magam, én adom halálra Őt naponta a bűneimmel. Erre a kérdésre nincs más keresztény válasz: mert Ő önként vállalta a halált az én bűneimért, és hogy teljesen magára vegye az isteni igazságosságot. Írástudók és farizeusok, Kaifás, Júdás, Pilátus, a hóhérok csupán eszközök, megváltó és megszentelő akaratának szabad és nyomorúságos eszközei.

Sehol másutt nem táruul föl jobban az ember szabadsága, mint Krisztus elítélésében; a Mindenható Isten által abszolút módon tisztelt emberi szabadság ez, mely fölött ugyanakkor fenségesen uralkodik az örök Irgalom, - végtelenül nagyobb pátozzsal, mint a görögök tragikus fátuma, az Irgalom, s amely térdre kényszerítette Pált, hogy leborulva imádjá.

II. JÉZUS VÁLLÁRA VESZI A KERESZTET

Pilátus tovább kérdezte: „Hát Jézussal, akit Krisztusnak mondanak, mit tegyek?” Mind azt kiabálták: „Keresztre vele!” (Mt. 27, 22)

Dicsekszik, hogy ismeri az Istent és az Úr gyermekének mondja magát. Vádol benniünket, amiért így gondolkodunk, még ránézni sem jó. (Bölcs. 2, 13-14)

Magára véve a világ minden bűnét, Ő, aki bűn nélkül való, hordozta a világ minden gyöngeségét és mindazt a szenvedést, mely gyötri az emberi fajt, és mindazt a megaláztatást, melyet az embernek az esetlegestől és a véletlentől való függősége jelent. Úgy akart meghalni, ahogyan korának legszerencsétlenebb emberei haltak meg. Szünetedése a bukás óta az emberi állapottal járó minden szenvedésnek és hozzáfűződő megaláztatásnak sűrített borzalma volt. Attól fogva, hogy a szenvedésnek, a borzalomnak, a vigasztalan aggodásnak ez a világa feltárul a keresztény ember előtt és hatalmába keríti őt, az emberi állapot minden gyötrelmének az elfogadása egészen új értelmet kap: részesedés lesz a kereszt megváltó művében, és részvétel annak mélységes megaláztatásában, akit szeret. Ki csodálkozik azon, hogy a szentek vágyódnak a szenvedés után? Ez a szenvedés, amely szeretetük a Legdrágább Lény művében való részvételük pecsétje, számukra az evilági javak legértékesebbjévé vált.

Ha van az emberiség életében fájdalom, mely nem megváltó, mint a Krisztusé és szentjeié, azért van, hogy megváltott legyen, s hogy mindenütt, legalábbis ahol az emberi szabadság nem utasítja el, örökre vigasztalást nyerjenek azok, akik sírnak völgyeinkben.

„A Kereszt Egyházának” meg kell előznie „a Dicsőség Egyházát”. És országa mi másért lenne itt lent keresztre feszítve Krisztussal, ha nem azért, hogy Krisztus művét Krisztussal együtt végbe vigye, hogy beteljesítse ezt a megváltó küldetést, amelynek fontosságát és szükségességét Szent Pál néhány szava minden századra megjelölte („beteljesítem testemben azt, ami még hiányzik Krisztus szenvedéséből, Teste, az Egyház javára”), és ami, ahogyan Cajetan írja, „Krisztus érdemének az élő tagjaiban való túlcsoordulásából ered”.

III. JÉZUS ELŐSZÖR ESIK EL A KERESZTTTEL

Megrendült a lelkem. Mit is mondjak: Atyám szabadíts meg ettől az órától? De hiszen éppen ezért az óráért jöttem. Atyám, dicsőítsd meg nevedet!
(Jn. 12, 27-28)

Nyomorult vagyok, fájdalommal telve, segítséged oltalmazzon, Istenem!
(Zs. 69, 30)

A Kereszt, a Feltámadás és a Pünkösd nagy felszabadulása után a kereszténység történelmi útjának kezdetén elesett a súlyos, összezúzó megpróbáltatások alatt. Az első századok üldözései, a középkor gyötrelmei és szenvedései, mintegy a Szentlélek „*noli me tangeré*”-je voltak: ezzel az éjszakával megőrizte a Misztikus Testet a Krisztus művére és a lelkek megváltására való elhivatottságában. Nem félelemtől, hanem a szeretet kényszerétől indítatva, tette serkentve a szenvedés által – Faucauld atya szavai szerint – hiteles szeretet-vallomásokkal, Jézus Egyházának bárányai nem hagyták, hogy megváltásuk a testiség miatt elsikkadjon. A keresztény századoknak szükségük volt egy ilyen iskolára, hogy megtanulják, hol található a valódi szabadság.

Az apostolnak az előtte lépdelő Krisztusra szegezett tekintettel kell haladnia. Krisztus is látja őt, de mintegy a válla fölött hátra pillantva. Az apostol látja Krisztus vállait a Kereszt súlya alatt. Neki is követnie kell Őt, Kereszttel a vállán. Mindig mennie kell. „Menjetek”, mondja Jézus „és tanítsatok minden népet!” Ez a parancs átölel teret és időt.

Megmászom irgalmasságod fokait
esésről esésre

Tanulgom megismerni alázatos szívedet
a magam hibáiban...

IV. JÉZUS TALÁLKOZIK SZENT ANYJÁVAL

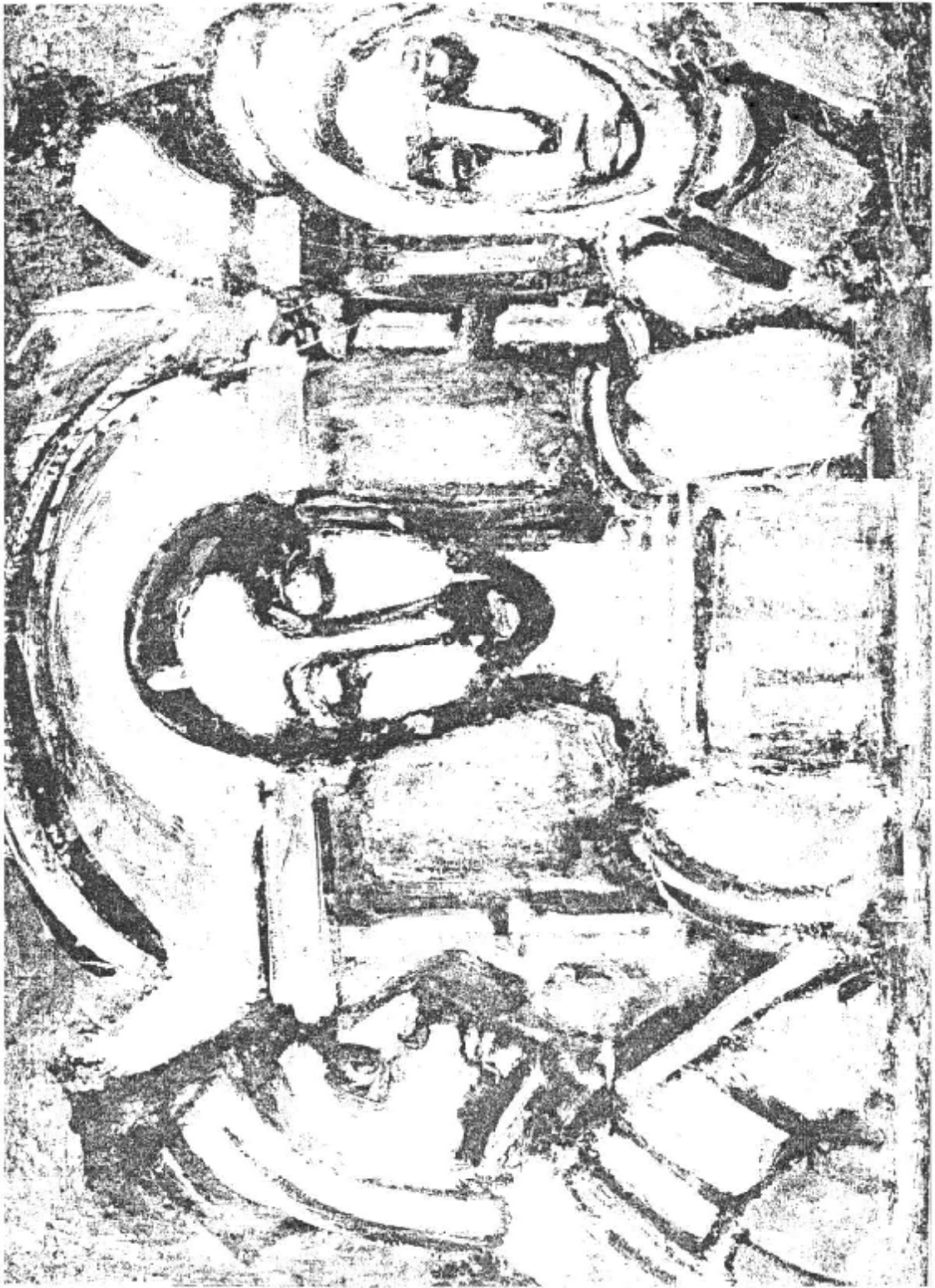
Íme, Ő sokak romlására és sokak feltámadására lesz Izraelben, jel lesz, amelynek ellene mondanak – a te lelkedet is tőr járja át... (Lk. 2, 34-35)

Azért hát fölkelek, bejárom a várost, keresem a tereken és az utcákon, akit szeret a lelkem. (Én 3,2)

Belépni a jézusi műbe annyi, mint részt venni a megváltás művében, melyet Ő maga egyedül és tökéletesen végbevitt; folytatni vele és általa, csakis vele, a társmegváltó munkát, amely csak a világ végén fejeződik be, és amelyre ilyen vagy olyan fokban, ilyen vagy olyan formában, minden keresztény meghívást kapott.

Küldetését, melynek során hozzánk hasonló ember lett, Krisztus nem valamiféle királyi kegyelemosztó gesztusként teljesítette – noha ezt is megtehetné volna (egyetlen könyörgő kiáltása az Atyához megválthatta volna az emberi nemet); Ő szigorúan eleget tett az igazságosságnak, és pedig minden ember minden bűnéért, mert minden embert magába akart fogadni és magára akart venni „minden emberi szenvedést”. Az irántuk való szeretet és az Istenre jellemző „esztelen” túláradás miatt azt is akarta, hogy magunkba fogadván őt, ők maguk teljesítsék be ezt a megváltó művet vele és általa. Teszi ezt mindenki szabad akaratával elfogadott kegyelemből először a maga számára, merítve ebből a kegyelemből és Jézus végtelen érdemeiből, és teszi mindenki a *többiekért* is, fizetve értük nem az igazságosság szigorával (ez Krisztus sajátja), hanem az egyesítő szeretet túláradásából, és a szerető egyesülés által teremtett másik természet igényeinek megfelelően.

Íme ez a társmegváltás, melynek fogalma rendkívül fontos, és azt hiszem, az a rendeltetése, hogy egyre jobban megvilágítsa és segítse a keresztény öntudatot; ez a társmegváltás, ami által – követve Szűz Máriát, aki egyedi és abszolút kiváló értelemben, csupán rá jellemző módon Társmegváltó – minden megváltott (végtelenül különböző fokokban, ahol is az egyeseknél jelentkező hiányt kompenzálja mások többlete) folytatja Krisztussal és általa és benne az ő megváltó művét, mivel szeretete és nagylelkűsége nem csupán megváltottakká, hanem megváltókká is emelte őket.

V. CIRENEI SIMON SEGÍT JÉZUSNAK A KERESZTET VINNI

Ahogy elvezették, megállítottak egy cirenei embert, Simont, aki éppen a mezőről tartott hazafelé. Vállára adták a keresztet, hogy vigye Jézus után.

(Lk. 23,26)

Amikor az egész néphez szólt, ezt mondta: „Aki követni akar, tagadja meg magát, vegye fel keresztjét minden nap és úgy kövessen”. (Lk. 9,23)

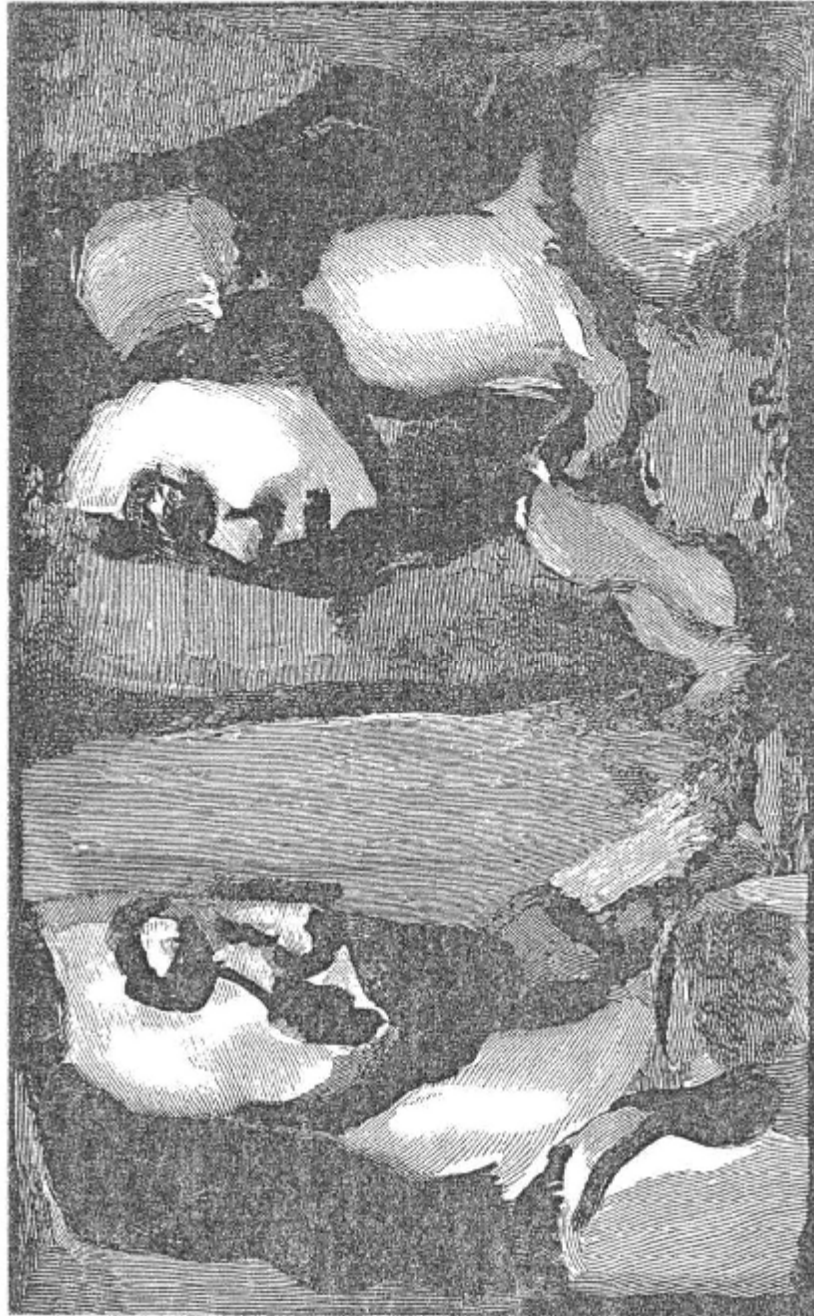
(Annak a nagy misztériumnak a témájához, melyet Szent Pál így fejezett ki: *beteljesítem azt, ami hiányzik Krisztus szenvedéséből:*)

Az Isteni szenvedés egyszer s mindenkorra fölvetett az örökkévalóságba. *Ami hiányzik még, az időben történő kibontakozása.*

Jézus csak meghatározott ideig szenvedett. Szünetét és halálát nem folytathatja tovább az időben. Azok, akik beleegyeznek és hagyják, hogy Jézus átjárja őket, egészen a tökéletes hasonulásig, végig az idők folyamán beteljesítik azt, ami hiányzik az Ő szenvedéséből. Ők, akik beleegyeznek, hogy *test legyenek az Ő testéből*. Szörnyű házasság, ahol a szeretet nemcsak erős, mint a halál, de halállá és ezer halállá válik.

A Passiónak van egy másik *beteljesedése* is, melyet csak az esendő teremtmények adhatnak meg, és ez nem más, mint a harc az elesés ellen, *e világ*, mint olyan, vonzása ellen, oly sok bűn ellen, melyek az emberi boldogság látszatát keltik. Ez a világ megváltásának és a szenvedésnek olyan módja, amely csak a bűnösök számára adott. Lemondva a világ javairól, melyeket gyakrabban, mint gondolnánk, a bűn talál föl nekünk - Istennek adva emberi és ideig való

boldogságunkat, olyan ajándékot adunk neki, amelyet tőle kaptunk, mert Istennek adjuk *egész valónkat*, az evangéliumi özvegy asszony két fillérjét.

VI. VERONIKA KENDŐT NYÚJT JÉZUSNAK

*Bizony mondom nektek, bárhol a világon hirdetik majd az evangéliumot,
az Ő tettéről is megemlékeznek. (Mk. 14, 9 Mária Magdolnáról van szó)*

*...sokan megborzadnak láttán, hiszen oly dicstelennnek látszott, és alig volt
emberi ábrázata... (Iz. 52, 14)*

Áldott mennyei Atyám
Íme itt vagyok előtted
Veronika kendőjébe temetem arcomat
A kendőbe, mely a Szent Arcot hordozza.

Jézus arcvonásait szemlélve
Ébredjen föl irgalmasságod
És szabadítson meg a gonosztól.

Te, aki megteremtettél, irgalmazz nekem.

Amikor érezzük, hogy jelenléted
elborít
Eláraszt bennünket
Fölismerjük, hogy csak Te
tarthatod össze
Szívünket és csontjainkat
Ez az áradó fölismerés híjával van
minden képnek

És minden absztrakciónak
Természetében isteni
Pillanat alatt szétszaggatva bennünk minden köteléket
Ha Te nem tartanád egybe őket.

Ó, hogy létezhet ember a tudásban
Veled szabadság nélkül örökre egyesülten

VII. JÉZUS MÁSODSZOR ESIK EL A KERESZTTTEL

Remegni kezdett és gyötrődni. Majd így szólt hozzájuk: „Halálos szomorúság fogta el lelkemet...” (Mk. 14, 33-34)

*Megvetett volt, utolsó az emberek között,
a fájdalmak férfia, aki tudta, mi a szenvedés;
olyan, aki elől iszonyattal eltakarjuk arcunkat
megvetett, akit bizony nem becsültünk sokra.
bár a mi betegségeinket viselte,
és a mi fájdalmaink nehezédtek rá,
mégis (Istentől) megvertnek néztük,
olyannak, akire lesújtott az Isten, és akit megalázott. (Iz. 53, 3-4)*

„Jézus a végéig haldoklik”, mondta Pascal. Krisztus szenved minden üldözött ártatlanban, agóniája tör föl megszámlálhatatlan megalázott és meggyötört emberi lény kiáltásában. Mindent magára vett, nincs seb, amellyel ne érezne együtt, ahová nem jutott volna egy csöppnyi a véreből, a rettenetes úton minden lépésnél ott van irgalmának lábnyoma.

Jézus Krisztus szenved Izrael passiójában. Izrael házának üldözése Krisztus üldözését is jelenti, nem Misztikus Testében, mint amikor az Egyházat üldözik, hanem testi nemzetségében és feledékeny népében, melyet Ő nem szűnik meg szeretni és hívni. Izrael passiójában Krisztus szenved és működik, mint Sion pásztora és Izrael Messiása, hogy lassanként magához alakítsa népét.

Amit a világ a nagy faji üldözésekben megfontolásra elénk tár, ez maga a Kálvária útjára sodort Izrael, mert ösztökéli és élénkíti a földi történelmet, és mert

a rabszolga-kereskedők nem bocsátják meg neki azokat a követelményeket, melyeket ő és Krisztusa vezetett be a világ időbeni életébe, s azt, hogy ők mindig *nemet* mondanak a zsarnokságra és a diadalmaskodó igazságtalanságra.

Akarva, nem akarva, Izrael megy fölfelé a Kálvária útján, együtt a keresztényekkel, s ezek az idegen társak olykor meglepődnek azon, hogy egy sorban haladnak.

A zsidókat és a keresztényeket együtt üldözik, és ugyanazok az ellenségek: A keresztényeket, mert hűségesek Krisztushoz, és a zsidókat, mert ők adták a világnak Krisztust.

VIII. JÉZUS VÍGASZTALJA A SIRÁNKOZÓ ASSZONYOKAT

Nagy tömeg követte, asszonyok is, akik jajgattak és sírtak miatta. Jézus hozzájuk fordult: „Jeruzsálem leányai – mondta nekik -, ne engem sirassatok. Inkább magatokat és gyermekeiteket sirassátok, mert jönnek majd napok, amikor azt fogják mondani: Boldogok a meddők, akik nem szültek, nem szoptattak... Mert ha a zöldellő fával így tesztek, mi lesz a sorsa a kiszáradt fának?” (Lk 23,27-29 és 31)

Ébredj föl, ébredj föl, kelj föl Jeruzsálem!

*Te, aki megittad az Úr kezéből haragja poharát,
a mámorító kelyhet fenéig ürítetted. (Iz 51,17)*

Ma, ha meghallod a hangját, ne keményítsd meg a szívedet.

Menjünk, itt vannak a próbatétel fokai, itt a szívünkön nyugvó Jákob létrája.

Menjünk, Istenért még a szépségről is le kell mondanunk, Ő tartja kezében csillagaival a mindenséget.

Menjünk, rázzuk föl feledékeny szívünket, aki el akarta vetni Isten emlékét, hogy EGYEDÜL töltsön egy órácskát a teremtmények között.

Menjünk, sírjunk Alkotónk előtt, akitől alászáll minden tökéletes ajándék – az alázatosság és a szelídség, a tiszta könnyek.

Menjünk együtt, gyűjtögessük kincseinket a véres úton, ahol Ő a keresztjét hordozta.

Ahol az első, alázatos Izsák haladt,
vállán az áldozati fával.

Jézus akarja halálunkat, hogy életet ajándékozzon nekünk, fogadjuk el az Olajfák kertje rettegését.

Megízlelteti majd velünk az élő vizek forrásának örömét.
Menjünk és haljunk meg vele.

IX. JÉZUS HARMADSZOR ESIK EL A KERESZTTTEL

...arcra borulva így imádkozott: „Atyám, ha lehetséges, kerüljön el ez a hely, de ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogyan te!” (Mt. 26,39)

Krisztus nevében kérünk: engesztelődjete ki az Istennel! Ő azt, aki bűnt nem ismert, „bűnné” tette értünk, hogy benne „Isten igazságossága” legyünk. (2Kor 5,20-21)

Uram, szabadító Istenem,*
éjjel-nappal tehozzád kiáltok.
Imádságom jusson színed elé,*
hajlítsd füledet kérésemre!

Mert a lelkem tele gyötrellemel,*
életem közel van a holtak országához.
A sírba szállók közé számítanak,*
olyan ember vagyok, aki a végét járja.

A halottak között van fekhelyem,*
mint aki megsebesítve a sírban alszik,
Akinek az emlékét sem őrzik többé,*
és aki már kiszakadt a kezedből.

A verem mélyére vetettél,*
a sötétségbe és a halál árnyékába.
Rám nehezedett súlyos haragod,*
örvényeid fölöttem összecsapnak.

Ismerőseimet távol tartod tőlem,*
utálatossá tettél előttük.
Fogoly vagyok szabadulásom nincsen,*
szemem elsorvad a kintól...
Elszakítottad tőlem jó barátaimat,*

már csak a sötétség ismer engem.
Remélj hát benne lelkem!
Fölmegyünk az Úr oltárához,
Istenhez, aki megújítja szívünket
Megtisztítja szomorúságunkat,
Megszenteli gyöngeségünket.

Istenem hadd dicsérjelek énekszóval
Könnyeimben is
Téged, aki megváltottál minket Vérrrel
És Szeretettel.

X. JÉZUST MEGFOSZTJÁK RUHÁITÓL

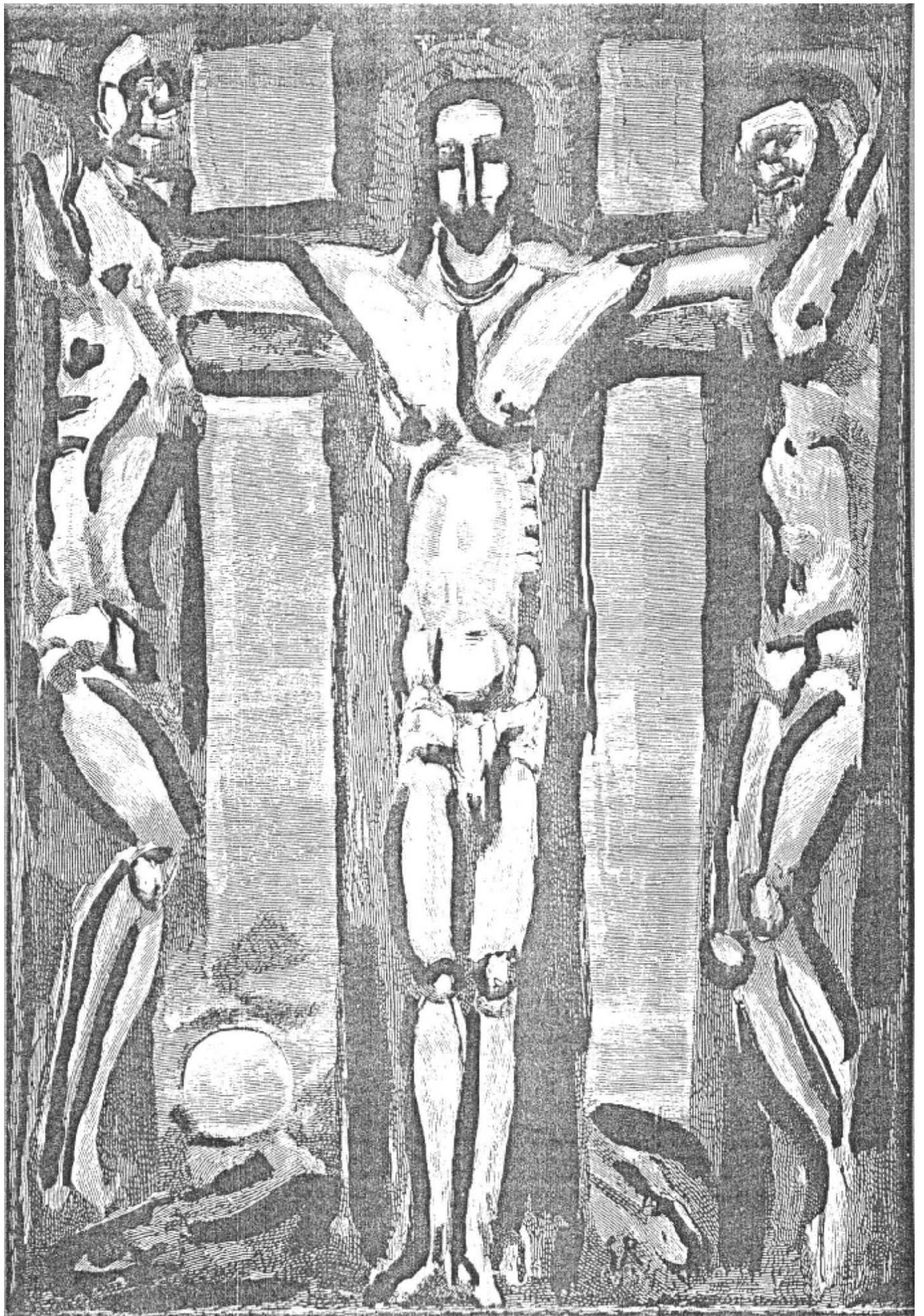
Fölrtek arra a helyre, amelynek Golgota, vagyis Koponyák helye volt a neve. Itt epével kevert bort adtak neki inni, de amikor megízlelte, nem akarta meginni. (Mt. 27, 33-34)

*Tetőtől talpig sehol sem ép,
csupa sebhely, zúzódás és nyílt seb.
Mégsem nyomták ki, nem kötözték be,
és olajjal nem puhították.*

(Iz 1,6)

A rossz – értem ezalatt a bűn hatalmát és az egyetemes szenvedést, melyet ez maga után von – a rossz olyan, hogy az egyetlen fegyver, amivel az ember egy csapásra legyőzheti – s ami megrészegíti a szabad, ujjongó és szerelmes szentet -, az egyetlen ilyen fegyver: mindent odaadni, mindenről lemondani, a világ édességéről és arról, ami jó, és a legjobbról és arról, ami gyönyörűsége és megengedett és mindenek előtt saját magamról, hogy Istennel együtt szabad legyek; teljesen kifosztottnak és odaadottnak lenni, hogy az ember megszerezze a kereszt hatalmát, vagyis meghaljon azokért, akiket szeret. Ez egy intuitív és akarati villámfény az emberi erkölcs egész rendje fölött. Ha egyszer egy emberi lelket futólag megérintett ez az égő szárny, ez a lélek ezentúl mindenhol idegen lesz. Beleszerethet a dolgokba, soha nem fog bennük nyugalmat találni. A szent egyedül tapossa a prést és a népek közül senki sincs vele.

A lelkek meztelenek. És bizonyos értelemben az Egyház is meztelen. Minden gyapjúszövet és selyem, minden emberi gazdagság, ami felöltöztette és védte, olykor elnyomta, a világ egy kiválasztott részének civilizációja, lángok martaléka lesz. Ez az öltözet nem az Egyház. Nem tartozik a saját életéhez. De azt a pazar ragyogást, melyet így meztelenül a világra vet, nem kell elfedni azzal, hogy a világ fejedelmétől visszakunyerálja a számára egyre idegenebb világot. Nem kell félnünk a magánytól; ha kell, az Egyház beépíti a pusztaságokat és azok virágba borulnak. Ott majd új díszeket talál.

XI. JÉZUST RÁSZEGEZIK A KERESZTRE

Három óra volt, amikor keresztre feszítették. Az elítélésének okát jelző táblára ezt írták: A zsidók királya. (Mk. 15,25-26)

Akkor majd fel tudjátok fogni az összes szenttel együtt, mi a szélesség és a hosszúság, a magasság és a mélység, megismeritek Krisztusnak minden értelmet meghaladó szeretetét, és beteltek az Isten egész teljességével. (Ef 3, 18-19)

O crux ave, spes unica

A keresztt annyira ellenkezik természetünkkel, oly nehéz az embernek elfogadni a keresztet, olyan fölforgatása ez az értékeinknek, hogy nagyon hosszú ideig kellett és nagyon hosszú ideig kell még fönnállnia a világnak ahhoz, hogy a keresztény öntudat tökéletesebben és véglegesen behatoljon, teljesen behatoljon a misztérium sűrűjébe.

És ugyanígy, egész életünk, mindegyikünké, nem túl hosszú ahhoz, hogy a végére eljussunk Jézus keresztyének *valódi szemléléséhez*. Még ha tévedésmentes is a természetfölötti hitünk és nem esünk semmilyen doktrinális hibába, sokáig vonakodunk rányitni szemünket arra a borzalomra és elhagyatottságra, melyet a keresztt jelent. Kibúvókat keresünk.

A keresztt kemény. Iszonyatosan kemény. Gyengeségünk folytán ez a keménység hosszabb-rövidebb ideig, többé-kevésbé rejtve maradhat előttünk. Elérkezik azonban egy nap, amelyen meg kell nyilvánulnia, és ekkor lelkünk megzavarodik. Csontjaink megtöretnek, egész valónk feldúlva, minden

elhalványul, amiről azt hittük, hogy értjük. Egy kérlelhetetlen kéz megragadott, s minket élőket, a halál mélységeibe vetett.

Krisztus nagypénteki szenvedése fénysugár, egy a számtalan sugárból, mely most testünket éri, amely reánk szegeződik, pontosabban szólva föl kínálja magát a szívünknek.

Az ember nem „elfogadja” a keresztet, hanem megragadja, és *hódol* a kereszt előtt.

Hódolunk a kereszt előtt – mert a Szent Kereszt az -, mert egy imádandó Kéztől fogadjuk – mert megnyitja nekünk az eget – és mert általa Jézussal szenvedünk és váltjuk meg testvéreinket.

XII. JÉZUS MEGHAL A KERESZTEN

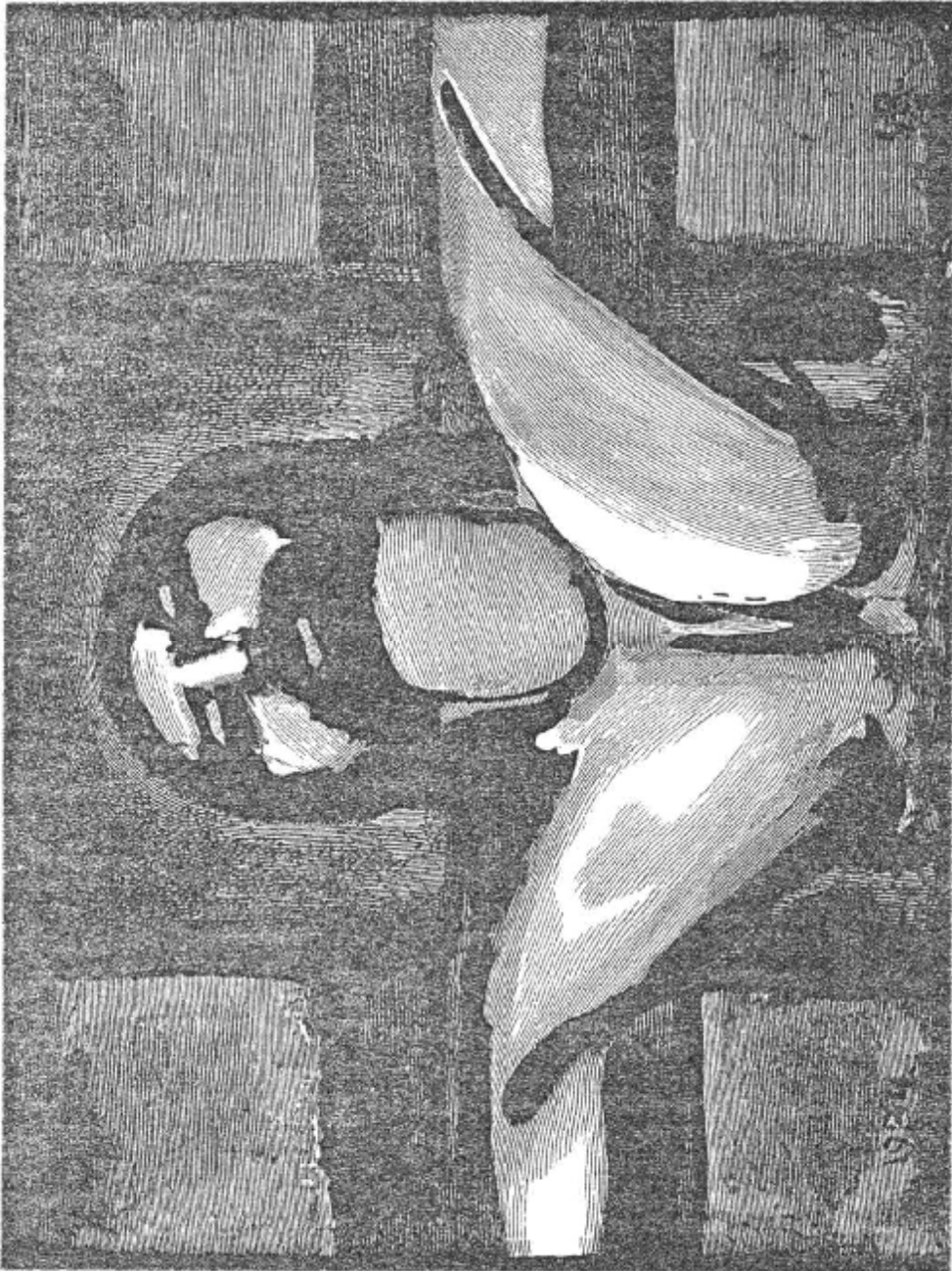
Atyám kezébe ajánlom lelkemet. (Lk 23,46)

Aztán lehajtotta fejét és kilehelte lelkét. (Jn 19,30)

Krisztus, az isteni Ige emberi akaratának eszközváltával cselekedve *akarja* az áldozatot, oda akarja adni (emberi) életét a legvégsőig a barátaiért, *le akarja tenni ezt az életet*, meg akar *halni*, hogy az emberi nem minden bűnéért eleget tegyen az igazságosságnak. Más szavakkal, azt akarja, hogy *el legyen választva egymástól* ez a test és ez a lélek, melynek létbeli egysége adja saját életét, az emberi életet, melyet magára vett – *el legyen választva* egyik a másiktól, a legteljesebb és legszörnyűbb szakítással, melyet emberi természet elszenvedhet.

És ezt a holokausztot, egészen eléggő áldozatot Krisztus *szeretetből* akarja, az Atya és az emberek iránti szeretetből. Ebben a pillanatban a még vándorúton lévő Krisztus szeretete átlépi a végest a végtelentől elválasztó szakadékot, a végső és fölülmúlhatatlan tökéletesség felé tart, ahol Krisztus szeretete Isten bírásában *a maga nemében végtelenné válik*: teremtett természet – túl a növekvő tökéletesség minden lehetséges, végtelen sok fokozatán – a misztikus egyesülés csúcán, ahol Keresztes Szent János szavai szerint az ember és Isten „egyetlen lélek és szeretet”, de most a léleknek Istenben való oly teljes és hatalmas elragadtatásában, melyet az emberi természet többé nem képes elviselni, és amely kitépi a lelket a testből.

Más szavakkal, Krisztus a szeretet extázisa által halt meg a kereszten, az akarat szabadságának csúcán, és visszaadta lelkét az Atya kezébe.

Ó szívmegosztó Kereszt,
Ó világfelosztó Kereszt,
Ó égi Kereszt, keserű fa,
A nyolc boldogság vérző ára,
Királyi Kereszt, fönséges Jel,
Sötét Kereszt, Isten bitója,
Titkaink csillaga,
Bizonyosság kulcsa!

XIII. JÉZUS TESTÉT LEVESZIK A KERESZTRŐL

Arimateai József (...) arra kérte Pilátust, hogy levehesse Jézus testét. Pilátus megengedte. Így elment és levette a testet. Nikodémus is elment (...) s vitt mintegy 100 font mirha- és aloé keveréket. (Jn 19,38-39)

*Hová ment szerelmed, asszonyoknak gyöngye?
Hová lett kedvesed, hadd keressük veled? (Én 6,1)*

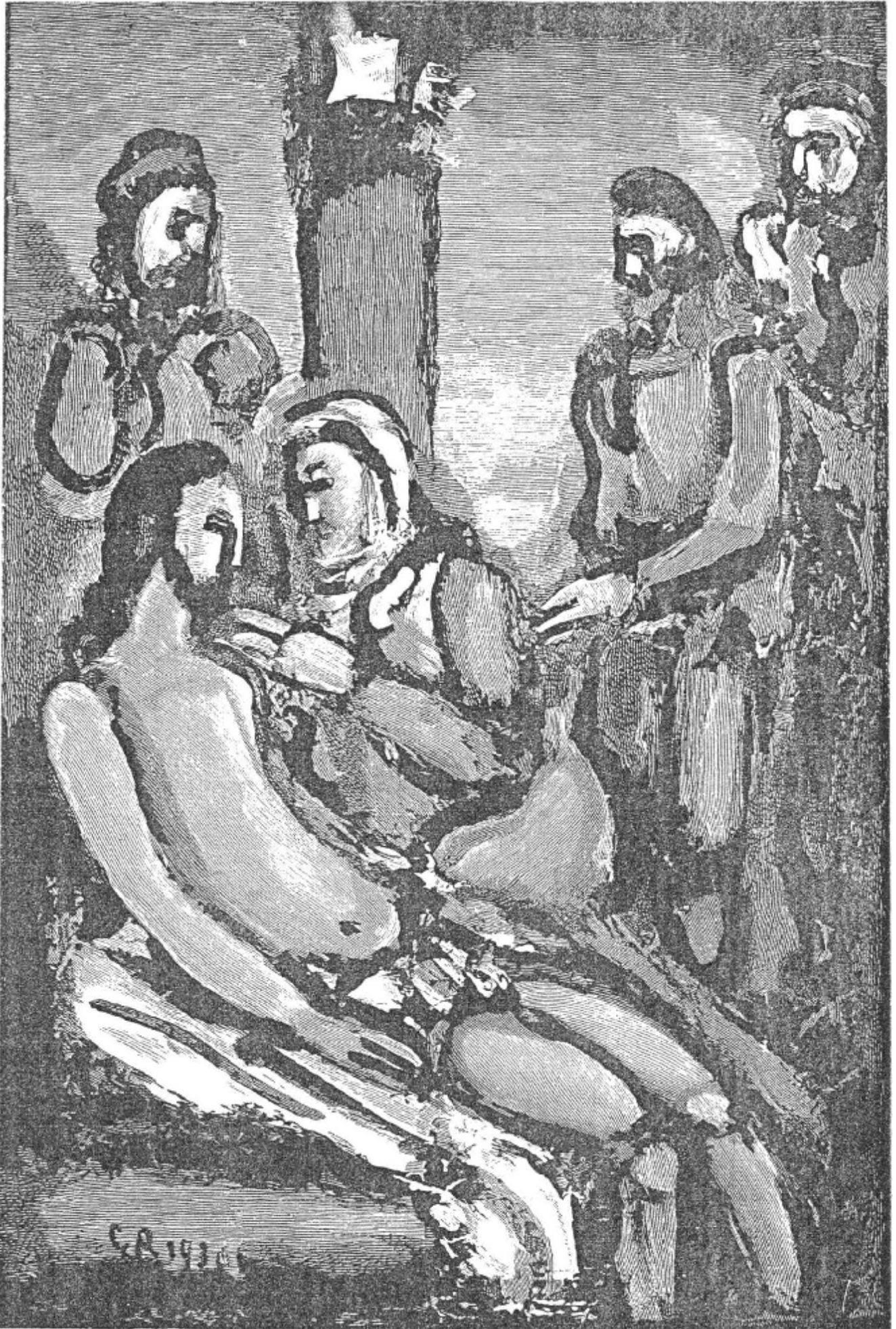
PIETA

Elérted ó halál a szelíd Bárányt,
Éjszakával övezte Isten a keresztet,
S Fiát az emberek karjaidba tették,
Hogy gyöngye tested hordja súlyos Istened.

Elnézheted még őt kicsinyke ideig,
Véres orcáját könnyeddel moshatod,
Sebezheti gyöngye ujjad kemény koronája.

Tépett melléhez szoríthatod a szívedet,
Szakadt testében szemlélheted a Szeretetet,
Ki életet adott nekünk, midőn az élet távozott.

Jajok, siralmak és ti könnyek jöjjetek,
Vad fájdalmas kiáltás nőjön, mint a tengerár,
Hullámotok söpörje ki keserű bűneinket,
Lelkünk forrásából bőséggel buzogjatok!

XIV. JÉZUS TESTÉT SÍRBA TESZIK

Hiszen meghaltatok, és életek Krisztussal el van rejtve az Istenben.

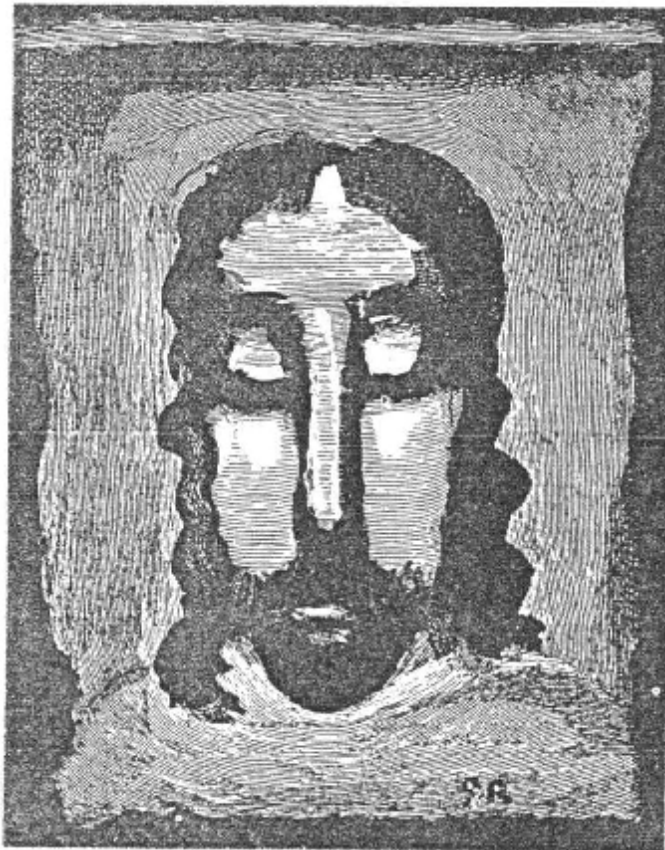
(Kol 3,3)

ECCE IN PACE

Bevezetett nyugalmába engem az Úr,
Mintha lándzsa rögzítené szívemet,
Tekintete lehatolt a mélybe,
Hol a kegyelem forrása fakad,
Hol országa eljön, hol szeretete hajt

Ő, aki elválaszt szívet és vesét,
Ő kér el akaratot és életet,
Ő kér tőlem pusztulást és halált.

Így, a halál és élet között,
Békében őriz engemet,
S én ízlelem a halál és élet
Isteni keserűségét.

Át kell lépni a szív határait; a kegyelem működése és a lélek munkája által el kell hagynunk lehatárolt szívünket Isten határtalan szívéért. Csak ennek a halálnak az elfogadásával léphetünk be feltámadottakként Isten határtalan szívébe mindazzal, amit szeretünk, a szeretet zsákmányaival, zsákmányul adva magunkat a végtelen szeretetnek.

A halál szabad helyet készít bennünk Isten szeretetének. De ugyanakkor szabad helyet készít a teremtmények szeretete számára is, az isteni szeretet rendje szerint.

Önként vinni szívünket a présbe. Önként fektetni szívünket a keresztre.

A sokféle szeretetnek szeretetté kell válnia, mint ahogy a présben borrá válnak a szőlőszemek.

JACQUES MARITAIN ÉS A MŰVÉSZI ALKOTÁS FILOZÓFIÁJA

Jacques Maritainnek szerencséje volt. Megfigyelhette a művészet és a költészet erényeinek egybefonódását egy festőben, nagy barátjában. Georges Rouault-ra gondolok.

Jacques Maritain kijelenthette *A költészet határai*-ban: "Georges Rouault-ban a filozófus a művészet erényét a legtisztább állapotában tanulmányozhatja".¹ S minthogy közeli barátok lettek, kedvére szemlélhette benne a művészet erényét és a költészetet. Ami Georges Rouault-t illeti, úgy gondolom, őt is lenyűgözte Maritainnek az a különleges képessége, hogy az emberi dolgokról filozófusként gondolkodott, és felemelte azokat – mint ő maga mondta – „a metafizika egére, az egyetlen azúrra, mely nem múlandó”²

És nekünk is szerencsénk volt, mert elő került a fiatal Maritainnek egy elveszett szövege. Jacques 28 éves, amikor 1910-ben Rouault első műveiből kiállítás nyílik a párizsi Galeriet Druet-ben. Rouault megkéri Jacques-ot, hogy írjon egy bemutató szöveget. Ez a fiatal Rouault munkásságával foglalkozó szöveg Maritain első írása a művészetről.

Ezt a rövid tanulmányt a kolbsheimi Maritain arhívumot gondozó René Mougel találta meg. Mint egy tíz éve jelent meg a Cahiers Maritain 12. számában. Ezt a festményekből és kerámiákból álló kiállítást Maritain igen filozófikusan mutatja be. E lapok olvasása közben ne felejtjük el, hogy Maritain ekkor még nem ismerte Aquinói Szent Tamás műveit. Raissa viszont már nagy élvezettel ízelegte azokat. Csak 1910 szeptemberében, tehát néhány hónappal a tanulmány megírása után kerül igazán kapcsolatba Jacques a *Summa theologica*-val. Vagyis a szent Doktor ekkor még nem világíthatta meg a kiállítás katalógusának előszavát író Maritaint. S mégis már igazi filozófusként elemzi barátja műveit. De hiszen nem is tudott volna másként közelíteni ezekhez a művekhez, csak vérbeli filozófusként.

Ha az ember figyelmesen kezdi el olvasni ezt a néhány oldalt, elcsodálkozik a 28 éves Jacques és Szent Tamás gondolkodása között eleve fennálló harmónián.

Ahhoz, hogy megértsük, mit fedez fel Jacques barátja festészetében, fontos szemünk elé idézni Rouault képeit. Fontos, hogy emlékezzünk ezekre a szomorúsággal teli maszknélküli bohócokra, ezekre a szegény arcokra, a cirkuszi lányokra, akiket „bukott Éváknak” nevezett, és a felfuvalkodott gazdagokra: a bűn ábrázolásának eme egyedi módjára. De ne felejtjük el azt sem, hogy ezen szörnyű arcok között a Szent Arc is jelen van. Már egészen korán, 1904-1905 körül megjelenik.

Rouault technikájának van egy „dosztojevszkiji” oldala, aki az evangélium egy-egy jelenetét párhuzamba állította regényeinek sötét jeleneteivel. Ez a haldokló Krisztus-arc – Malreux „modern ikonoknak” nevezte e képeket – az egyetlen, amelyet el lehet viselni ennyi nyomorúság és megfosztottság közepette.

De mit is mond Maritain ezen a néhány oldalon, melyet megkísérlek összefoglalni?

Először is különbséget tesz művészet és költészet között és ezt végig fenn is tartja. A művészetről úgy beszél, mint munkáról: a tevékeny értelem működéséről. Rouault mondta magáról: „Kézműves természetem van”. A művészet annyi, mint „jól végzett munka, technika, az anyagi eszközök ismerete”. És aztán ott van a költészet. De mi is a költészet Maritainnál? A költészet „vízió”. Ahogy Ő mondja: „érzelmi-vízió”. Rouault-nál ez egy isteni irgalommal átítatott vízió. A művészet és költészet ilyenén megkülönböztetését Maritain végig fenntartja a festészetről és a képzőművészetről való reflexiója során. Számára ez lényeges szempont. Minden művészi alkotásban meg kell különböztetni ezt a két elemet, de egyesíteni is kell őket. Ez az első különbségtétel.³

A második különbségtétel, melyet Maritain barátja műveiben föltár, az anyag és a forma megkülönböztetése. Ezt értettem a fiatal Maritain, valamint Arisztotelész és Szent Tamás gondolkodása között eleve fennálló harmónia alatt. Nem tudom, hogy nem Raissától vette-e ezt a szempontot, aki ekkor már néhány hónapja olvasta Szent Tamást. Minden esetre ez a különbségtétel Arisztotelésztől és az ő magyarázójától származik.

Barátja művészetét bemutató soraiban Maritain azt mondja, hogy Rouault tehetsége abban áll, hogy felébreszti az „anyagban szunnyadó ábrázoló erőt”. Tudjuk, hogy Rouault különös gonddal választotta meg műveinek anyagát. Az olajfestékhez és a gaushoz szívesen kevert hamut vagy nagyon finom port annak elérésére, hogy „az anyag végül felfedje a benne rejlő formát és misztériumot”⁴ - mondja Maritain.

Végül felfedez egy harmadik mélységet, és ez a művészi alkotás eredete az emberben, a művészen. A mű elsődleges okát próbálja kiemelni.

Nagyon határozottan és tisztán kimondja, hogy a művészi alkotás eredete nem a dolgok lemásolása, vagy azok szó szerinti átírása. Ezt a forrást magának a művészenek a lelkében kell keresni, akit elragadott az emóció, az érzés, egy „érzés-forma”, egy „érzés-eszme”. Ennek az érzésnek a hatására a festő lelkéből, a költő lelkéből feltör a mű, melynek megalkotása majdhogynem kényszer a számára. Ez tehát a kiállítást bemutató szöveg tartalma.

Ezután az első írása után Jacques Maritain állandóan és mélyrehatóan tanulmányozza Aquinói Szent Tamást.

Amit ebben a legelső írásában találtunk, az Maritain művészetről alkotott filozófiai munkásságának a csírája. Szent Tamástól pedig megkapja majd azokat

a metafizikai elveket, amelyek tovább segítik őt a művészi alkotással kapcsolatos filozófiájának kidolgozásában.

1920-ban jelenik meg az *Art et Scolastique* (Művészet és skolasztika). Itt nem tudom ismertetni mindazt, amit ez a mű tartalmaz. Csak egy gondolatot ragadnék ki belőle, amely azonban igen lényeges. Maritain kimutatja ebben az írásában, hogy a művészet nem a természet utánzása. Pedig jól ismeri Arisztotelész mondását: „A művészet utánozza a természetet”. De mit is jelent ez? Maritain, akinek megadatott, hogy egy nagy életmű keletkezésénél, egy igazi művész mellett asszisztálhasson, felfogta ennek a mondásnak a valódi értelmét.

Maritain és Rouault 1905-ben találkoznak és rögtön barátok lesznek. Amikor Rouault Versailles-ba költözik, minden héten hosszasan együtt vannak. Kicserélik a művészettel kapcsolatos gondolataikat. Ebben az időben Rouault a misztikusokéhoz hasonló megpróbáltatásokon megy keresztül. Saját utat, új kifejezési módot keres érzései számára. Érezte, hogy a rossz, a bűn lakik az ember szívében és lealacsonyítja őt. Megértette, hogy Krisztus Szent Arca váltja meg ezeket az arcot, amelyek magukon viselik a bűn lenyomatát. De hogyan mondja el mindezt? Ekkor kezdi mondhatnánk „deformálni”, eltorzítani arcait.

Hogy megértsük, mi zajlott le Rouault lelkében, olvassunk egy részletet *A költészet határai*-ból. Maritain ebben azt mondja, hogy egy adott pillanatban ez a bizonyos „érzés-forma” a festő által ábrázolt tárgyak helyére akar kerülni. Az illető dolog szubsztanciáját akarja elűzni, be akar hatolni a maga által teremtett létezőkbe, és önmagát akarja adni a képen látható semmi kis dolgok színe alatt, amelyek már nem a saját életüket élik, hanem egy másik élteti őket. Jacques-nak ezekben a gondolataiban találhatjuk meg a művész által ábrázolt teremtmények torzulásának, átalakulásának, vagy éppen átlényegülésének a magyarázatát.⁵

Nagy merészség volt ezekkel előállni egy olyan korban, melynek emberei máshoz, inkább a naturalista utánzáshoz voltak szokva. És ez szenvedéssel is járt. Ennek forrása a hozzá legközelebb állók értetlensége volt. Például Léon Bloy, aki keresztapja volt és semmit nem értett frissen megtért keresztfia művészetéből, ezt mondta neki: „Remélem, hamarosan felhagy ezeknek a rémségeknek az ábrázolásával!” És ehhez jött még egy, a jámbor akadémizmusra éhes hívő közeg. Szerencsére Versailles-ban virrasztott két szív, akik megértették őt, és együttérzéssel figyelték ezt a tragikus vedlési időszakot.

Léon Bloy-val kapcsolatban jellemző a következő eset: Maritain elbeszéli, hogy valahányszor Bloy kirohant a modern művészet ellen, Rouault megmerevedett, elsápadt és elnémult. Nagyon érzékenyen érinthette ez őt. Ami Maritaint illeti, csodálatos megértő készséggel állt a festő mellett, aki egyéni látásmódját akarta kifejezésre juttatni, és aki többé nem kifelé nézett, hanem önmagán belül szemlélte a dolgokat. Ez igazolja Maritain mondását: „A művészi alkotás nem a Teremtés másolása. A lélek belsejéből indul ki.”⁶ Ezért a művész lelkének be kell hatolnia a dolgok mélyébe. Íme, ezt találjuk témánkkal kapcsolatban az *Art et Scolastique*-ban.

Röviddel ezután, 1927-ben megjelenik a *Frontieres de la poésie* (A költészet határai). Már 1926-ban történt levélváltás Cocteau és Maritain között. Maritain írásában már nyoma sincs Arisztotelésznek, de annál inkább Szent Tamásnak. Tőle veszi Maritain a művészi alkotásról való pontos elképzelését. Nagy hasonlóság van Isten teremtő működése és annak alkotó tevékenysége között, akit ő „Isten inasának” nevez. Cocteau-t „*Isten inasának*” nevezi. A művész Isten mellett tanulja ki a mesterséget. Istent szemlélve tanul meg alkotni. Megtanulja, hogy a művészi alkotás nem a már létező dolgok előszedése, hanem újak formálása.⁷

Nagy világgosságot nyújt ebben a témában Szent Tamás, és Maritain ezt ki is aknázza. Főleg a Summa Theologica I.q15. értekezésére hivatkozik, amely az „Isteni ideákról” szól. Amikor arról beszélünk, hogy Isten ismeri a dolgokat, először is nem mondhatjuk, hogy olyanoknak ismeri őket, ahogyan azok önmagukban vannak, lévén, hogy Ő az alkotójuk. Másodszor pedig elképzelhetetlen, hogy Istenben valamifajta kész film, modell vagy másolat lenne. Istennél nem beszélhetünk sokféleségről, főleg nem anyagi sokféleségről. Szent Tamás kifejti, hogy Isten a saját lényegéből kiindulva teremt a dolgokat, mivel az ő lényege végtelen sok részesedésre ad lehetőséget.

Ebből kiindulva Maritain elmélyült szemléletre tesz szert a művészetről. Ezt a Cocteau-hoz írt szavaival foglalhatjuk össze: „Őn Isten inasa”. E témában Malraux-nál is találhatunk egy zseniális megjegyzést Rouault-ról. Ezt mondja: „Rouault-nál nem *modelleket*, hanem *lehetőségeket* kell keresnünk”.⁸ Ezzel a különbségtétellel ő is Isten teremtő művével hozza kapcsolatba a művészi alkotást. Valóban, el kell ismernünk, hogy olyan emberi alakokat, amelyeneket Rouault képein látunk, sehol másutt nem találunk. Igen, a legjobb alkotói módszer Isten utánzása! A költő a szó valódi értelmében inasa, *tanonca* Istennek. A természetet utánozza, pontosabban azt, amit Isten tesz a természet által. Cocteau felfedeztetéi Maritainnal, hogy az alkotó ember, miközben befogadja a lelkébe, át is változtatja a világegyetemet. Így lesz rajta a dolgokon az ő énjének a lenyomata. Az alkotás számára nem más, mint dolgok létrehozása a saját lelkéből. Maritain ezután tovább kutatja, hogy a művész lelkén belül hol rejlik a műalkotások létrejöttének végső oka és eredete.

Ezt a kérdést Maritain két további művében is elmélyíti. Az egyik az 1938-ban megjelent *Situation de la poésie* (A költészet helyzete). Ebben beszél először a „szellemi tudattalanról”.⁹ A másik pedig az 1966-os *L'intuition créatrice dans l'art et la poésie* (A teremtő intuíció a művészetben és a költészetben). Ebben a két műben, de főleg a másodikban fejti ki tanítását Maritain a költői tevékenység végső gyökeréről. Leszállítja azt Platon múzsáinak egéből oda, amit a „szellem fölfakadásának” nevez magában az emberben.

Nincs most időnk kifejteni ezt a tanítást. De befejezésképpen elmondanám, hogy milyen következtetésekre jut általa Maritain.

Először is megállapítja, hogy az emberi értelem már a puszta gondolat szintjén is termékeny. Gondoljunk csak arra, amit önmagán belül hoz létre, mint amilyenek a fogalmak, az ítéletek és az érvelések. De a lélek ezt a termékenységet önmagán kívül is gyakorolja, átformálván az anyagot az építészetben, a zenében és a festészetben. Erre akkor kerül sor, amikor a világnak egy dolga „belezuhan” az emberi lélekbe és ott egy rendkívüli érzelmet, „emóciót” kelt. Ebben a pillanatban az emberi lélek és az őt emocionálisan átjáró dolog kölcsönösen megismerik egymást, ahogy Baudelaire mondja *A művész gyónásában*: „Én azt gondolom, hogy ő vagyok, ő pedig általam gondolja el magát”. Ezt hívják a közös természetén, „konnaturalitáson” alapuló megismerésnek.¹⁰ Ekkor az emberi lény fölfedezi a saját Énjét. Meg akarja azt örökíteni az időben azzal a dologgal együtt, amely feltárta előtte. Az értelem ekkor válik „teremtővé”, és átalakítja a valóságot a saját képére.

A *L'Intuition créatrice*-ben Maritain kimondja, hogy a művészi alkotás gyökerei az ember lelkében, annak középpontjában találhatók. Egyébként ezt már korábban is sejtette. Már az *Art et Scolastique*-ben mondta, hogy „a művészi alkotás a szellemi tudattalanban keletkezik”. Már ott fellelhető ez a kifejezés. Az ész fölött, annak „éjszakájában”, a lélek középpontjában, ahol találkoznak a lehetőségek és a képességek. Szembehelyezkedve Freuddal, aki a művészi alkotást a „süket tudattalannal” magyarázza – így nevezi Maritain a freudi tudattalant – amely elfolytással jön létre. Maritain tudattalanja a lélek forrásánál keletkezik, ahol a képességek még nincsenek jelen, ahol az értelem, a képzelet, az emlékezet és az érzékelés együtt dolgoznak. Egy egész „tudós Egyiptom” kíséri itt a lelket. Ennél a forrásnál, a szubjektivitásnak ennél a fészknél élnek a dolgok titokzatos életüket.

A léleknek erről a mélyéről van egy kép, amelyet Maritain nagyon szeretett. Idézi is Supervielle-nek azt a versét, amelyben megtalálta:

Nem járom egymagam önön mélységeim,
Az élőknek sorát viszem majd magammal.
Kik valaha belépnek hideg barlangjaimba
Biztosak-e abban, hogy kiszabadulnak onnan?

Majd összezsúfolok, mint süllyedő hajón
Az éjszakám mélyén együtt utast és matrózt.
A kabinokban lent kioltom én a fényt
És nagy mélységekből szerzek barátokat.

De hogyan is foglaljam össze ezt a művet, amelyben mintegy hosszú meditációban a versailles-i és a meudoni napok minden tapasztalata ötvöződik? Ide, e két ember, Raissa és Jacques szeretetének és intelligenciájának tüzehez jött melegedni megannyi művész, költő, festő és szobrász!

Ennek a „szellemi tudattalannak” filozófiai megfogalmazása tulajdonképpen Arisztotelésznek és Szent Tamásnak köszönhető, akik a gondolkodás szerkezetét annak elsődleges funkcióiban vizsgálták. De ennek kimutatására sajnos most nincs idő.

Befejezésül annyit, hogy hála a Rouault-val folytatott beszélgetéseknek, a versailles-i napok óta Maritainék háza egyre inkább megnyílt a költők, festők és művészek sokasága előtt. Ahogy Jean-Luc Barré szép életrajzában olvashatjuk ezeket az annyira igaz sorokat: „Költőket, festőket, zenészeket és írókat vonzott magához ez a házaspár, akiknek lelkében a szép iránti szeretet élt, és végtelen együttérzés azokkal, akik az emberek között arra vannak hivatva, hogy befogadjanak egy-egy sugarat, amely Isten éjszakájából száll alá a dolgokra. Két szív virrasztott itt, Raissának és a filozófusnak a szíve azzal a küldetéssel, hogy rendszerezzenek és megmentsenek minden rabul ejtett igazságot és szépséget.”¹² Talán senki nem fogalmazta meg jobban, hogy mi is volt közöttünk Jacques Maritain, mint Verlaine, aki pedig nem is ismerte őt! Amit a bölcs dicséretében írt, mindig Maritaint juttatja eszembe:

Finoman, s nem zárkózottan
Napfény lesz ő ott, hol vagyunk.
Szemlélődő bár a szíve,
Mégis érti dolgainkat.

JEGYZETEK

1. Jacques MARITAIN, *Art et Scolastique*, Paris, Rouart, 1927. 232. o.
2. U. o. 143. o.
3. *Cahiers Maritain*, n° 12. 26. o.
4. U. o. 27. o.
5. Jacques MARITAIN, *Art et Scolastique*, Paris, Rouart, 1927. 160. o.
6. U. o. 104. o.
7. Jacque MARITAIN, *Reponse a Jean Cocteau*, Stock, 22. o.
8. *Rouault, Premiere Periode, 1093-1912*. Centre Georges Pompidou, 234. o.
9. Jacques et Raissa MARITAIN, *Situation de la poésie*. Desclée, 117. o.
10. BAUDELAIRE, *Le Confiteor de l'artiste*, La Pléiade, 232. o.
11. SUPERVIELLE, *La Pléiade*, Gallimard. 326. o.
12. Jean-Luc BARRÉ: *Jacques et Raissa Maritain, Les Mendiants du Ciel*, Stock, 1995.
13. *Sagesse*, III/1.

fordította: Varsányi Luca

ÁBRAHÁMNAK KÉT FIA VOLT...

Francia autós zarándokcsoporttal a baszk föld szívében, Loyolában járunk. Felkeressük Szent Ignác szülőházát. Mini várkastély, valamivel nagyobb, mint a plébániám. Ma a Jézus Társaság múzeuma. Gondnoka egy idős spanyol jezsuita testvér. Évtizedekig volt a római rendház portása. Hét vagy nyolc nyelven beszél. A baszkokról kérdezősködünk. Elmondja, hogy az Ibériai-félsziget őslakói. A spanyolok visszaszorították őket a hegyek közé. Mára csak a falvak nevei őrzik emléküket. (Ezért nem tudtam hát latin tudásommal mit kezdeni útközben a kimondhatatlan helységnévtáblákkal.)

- Ez a nyugalmas kis város, békés vidék lenne a terrorizmus fészke?

- Nézzék, itt egy népcsoport él a huszadik század végén kőkorszakbeli érzelmekkel. Lehet, hogy a fogorvos, aki kifogástalan udvariassággal és hozzáértéssel betömi a fogamat, éjszaka pokolgépet gyárt, s holnap véletlen áldozata leszek a spanyolok és franciák ellen vívott évszázados szabadságharcnak.

Eszembe jut a gyermekkori emlék: „Halál a német megszállókra!” A háború végén a BBC ezzel a mondattal zárta minden magyar adását. Aztán a zsidó kamikázék jeruzsálemi merényletei az angol katonák ellen. Mikor a Szentföldön járunk, vezérük Dajan már hadügyminiszter. A parlament előtt az angol nép ajándéka: a Makkabeusok impozáns bronz emlékműve – és a tér szerves részeként a tankakadály. A filiszteusok ellen. Róluk nevezték el ezt a földet Palesztinának. Amit Isten Ábrahám utódainak ígért.

A budapesti kutatóintézetben dolgozott egy iraki fizikus. Hívó mohamedán. Magyar kolleganőjének elmesélte az ősatyák történetét: Ábrahámnak két fia volt: Izsák a szolgától született, Izmael az édes gyermek a szabad asszonytól. Isten Izmaellel tette próbára Ábrahámot a Morija hegyén. Ő lett az örököse. Tőle származnak az arabok. Őket illeti az Ígéret Földje...

Kinek van hát joga a Földhöz?

Persze kispapként Bánk Józseftől Budapesten megtanultuk, hogy a kánonjog és a nemzetközi jog csak analóg értelemben nevezhető jognak. Hiányzik belőlük egy lényeges elem: a coercibilitas, a kikényszeríthetőség. Az egyházjog alapja a lelkiismeret, a nemzetközi jogé pedig a szuverén államok közötti konvenció, önkéntes megegyezés, melyet a szerződő felek vagy betartanak, vagy nem. Nincs világparlament, melynek minden államra kötelező törvényeit egy világrendőrség vagy világhadsereg végrehajthatná. Egy terület birtoklásának a jogcímei: isteni ígéret, ősiség, örökség, adomány, vásárlás, szerződés, többségi elv, kultúrfölény, hódítás, forradalom, államcsíny a

történelem tanúsága szerint csupán bel- és külhatalmi erőviszonyok fedőnevei. Az erő birtokosai az egyes emberek, mindegyikük egy mikrovilág, génjeikben és tudatukban a múlt öröksége és a jövő reménysége, akik egymással és a természettel a véletlenek, a kényszerek és a szabadakarati döntések bonyolult kölcsönhatásában állnak. Közös érdekeik egyesítik, az ellentétesek szembeállítják őket. A közös érdek, a jólét a munkamegosztás eredménye. De ennek árát az egyén és a kis közösség fizeti meg: a rabszolga, a jobbágy, a proletár, az élsportoló, a menedzser, a bróker, a programozó matematikus, vagy a TV-hez láncolt kisgyerek és a hallássérült diszkós fiatal, az indián rezervátum, a gyarmat, a nemzetiség, a csatlós állam vagy társország.

Harmadikos gimnazistaként Petőfi honszerelmének fényében szavalom a pataki kollégium imatermében az önképzőköri gyűlésen:

Oh nagy volt hajdan a magyar,
Nagy volt hatalma, birtoka,
Magyar tenger vizében hunyt el
Éjszak, kelet s dél hulló csillaga...

Fél évszázad után újra elgondolkodom a költő kérdésén: Magyar dicsőség mi valál, hulló csillag, vagy üstökös? Vajon mi lett volna, ha Mátyás elfoglalja Bécsset, s megalapítja a „Magyar-Osztrák Monarchiát”? Bizonyára hamarosan áttette volna a székhelyét Bécsbe irányítástechnikai praktikus szempontok miatt. Utódai természetesen anyanyelvi szinten beszélnek a németet, egyre inkább törve a magyart. Budára látogatva még elmondanák: „Minden nátyon szép, minden nátyon jó, mindennel nek fátyok elégedve”, de a birodalom és a császári család érdekei előbb-utóbb szembekerülnének a magyar rendek érdekeivel és a magyarok erős nemzeti érzésével. Ez időnként felkelésekhez vezetne, melyet kénytelenek lennének saját, vagy felkért külföldi erővel leverni. A magyarok elátkoznák az elfajzott Mátyás utódokat. Ez a Magyar-Osztrák Birodalom se bírná soká a kontinens feletti uralomért folyó versenyt Párizssal, Londenal, Berlinnel és Moszkvával és soknyelvű lakosai autonómiai törekvéseivel. Már az első menetben padlóra kerülne. A második menetben pedig holt versenyben mind a négy vetélytárs. Úgy lehet akkor az Európai Parlamentben most dr. Corvin Ottó képviselné az érdekeinket. És akkor is lennének nemzeti ünnepeink: március 15, október 6 és 23. Lenne Bach, Beethoven, Brahms és Bartók. Lenne Petrarca, Puskin Petőfi és Pilinszky. És lenne Newton és Neumann János, aki élete végéig két magyar bélyeget hordott a pénztárcájában. Lenne néhány millió öreg halász és öreg cipész, tanyai iskolás és pesti srác, akinek a TV előtt elszorul a torka, amikor a stadionban a Himnusz hangjai mellett felhúzzák a piros-fehér-zöld zászlót.

*

A főutcai börtönben volt néhány görög smasszer. Idemenekült kommunisták, akiket jobb híján átképeztek fegyőrnek. Egyiktől származik a halhatatlan mondás:

„Kellett neked tálpádrá mátyár!?”
Felelj neki, ó nyájas olvasó!

*

Két évvel ezelőtt megnyílt Miskolcon a METRO áruház a kassai út becsatlakozásánál. Tavaly a karácsony előtti hetekben 2-3 órát vártak a vásárlók a tizenkét pénztár előtt. Most már minden felirat magyar és szlovák. Lám a kassai polgárok *kiálltak* a kétnyelvű feliratok mellett. Azt hiszem rövidesen náluk is megnyílik a METRO. Oda majd Ungvárról járnak bevásárolni, s a polcokon szlovák, ruszin és magyar feliratok lesznek, jeléül annak, hogy „a mélyben töretlen az egység, a tehervállalás az igazság szeretete, a megrendültség és engedelmesség folyamatossága.”

TÁVKIHALLGATÁS

Karel Hvizd' ala beszélgetései Vaclav Havellel
(Részlet)

Hamarosan száz éve lesz annak, hogy Hubert Gordon Schauer olyan kérdéseket tett fel a cseh nemzetnek, amelyekhez időről időre visszavisszatérünk. Legutoljára 1967-ben, az írókongresszuson említette őket nagy nyomatékkal Milan Kundera. Én most szó szerint idézném ezeket a kérdéseket, úgy ahogyan annak idején a Cas-ban, 1886. December 12-én megjelentek: „Ugyan, mi nemzetiünk feladata? Milyen feladat jutott osztályrészünkül az emberiség történelmében? Milyen a mi nemzeti létünk? Nemzeti létünk vajh tényleg oly biztos-e? Valóban megéri-e a sok erőfeszítést? Vajon kulturális értéke tényleg oly hatalmas? Igazán oly erős nemzetünk alapja, hogy a szükségben harcosainak morális támaszul tud szolgálni?” Hogyan válaszolná meg ezeket a kérdéseket ma? Érvényesek még egyáltalán ezek a kérdések?

Ami engem illet, engem nem gyötörnek efféle kérdések. Csehnek lenni számomra természetes adottság, akárcsak az, hogy férfinak születtem, vagy hogy a hajam szőke, vagy hogy a huszadik században élek. Ha a nemzeti újjászületés korában éltem volna, akkor talán még választás kérdése lett volna számomra csehségem, és lehet, hogy kínozna a kérdés, hogy vajon „megéri-e a sok erőfeszítést”. De én most élek, és azt a kérdést, hogy felvirágoztassuk-e a nemzetet, vagy feladjuk, nem kell megoldanom. Ezeket a dolgokat már megoldották helyettem; nekem más problémáim vannak. A legfőbb közülük az, amivel minden ember küzd, akárhol is él: hogy mihez kezdjen a saját életével,

miként viselje el és oldja meg emberi, egzisztenciális, erkölcsi és polgári dilemmáit. Hogy ezekkel a dilemmákkal csehként, Csehországban kell szembesülnöm és nem argentinként Argentínában, valószínűleg azzal függ össze, hogy – miként azt Svejk is mondja - mindannyian vagyunk valahonnan és hogy az Úristennek valamiért úgy tetszett, hogy itt gyötörjek és gyötörjem a világot, nem pedig Argentínában. Azaz: cseh voltomat vagy voltunkat én nem mint valamiféle gyötörő dilemmát élem meg.

Én úgy látom, hogy ha függ valamitől nemzet-sorsunk, akkor csakis attól, hogy miként állunk helyt emberi feladataink megoldásakor. Itt talán vissza kéne utalnom hajdani polémiámra Milán Kunderával, amit az imént felidézett: ez ugyanis elsősorban cseh mivoltunkra, nemzeti sorsunkra vonatkozott.

Engem akkoriban az zavart, hogy Kundera – s ebben messze nem volt egyedül – a szovjet beavatkozást és a rá következő csehszlovák adaptációt azzal magyarázta, hogy íme, ez a mi osztályrészünk, mintha a szovjetek nem azért vonultak volna be, hogy helyreállítsák a szovjet típusú rendet az engedetlen dominiumban, hanem azért, hogy általunk beteljesüljön az ősrégi cseh végzet, és mintha ugyanezen oknál fogva kellett volna a vezetőinknek aláírniuk a moszkvai jegyzőkönyvet is. Az események következményét – a cseh sorsot – okként próbálták beállítani.

Az égvilágon semmi kifogásom a történelmi párhuzamok és a nemzeti történelmünk értelméről való elmélkedések ellen. Engem csak az zavar, ha a kor eleven emberi, erkölcsi és politikai problémáiról terelik el a figyelmet, tehát pontosan arról, aminek megoldása azt jelenti, hogy mi magunk „csináljuk” a magunk nemzeti történelmét, és hogy esetleg valami értelmet is tudunk neki adni. Én teljesen megértem a volt kommunisták frusztráltságát amiatt, ahogy ez az egész elsült, teljesen megértem és respektálok, csak az nem tetszik, ahogyan a kemény igazság legmélyére való alászállásukat az évszázados nemzeti osztályrészre való hivatkozással próbálják lágyítani és ezzel tulajdonképpen – szigorúan véve – mossák kezeiket. De hát a történelemért a történelem a felelős!

Ebből a historizáló alibizmusból egyébként mind a mai napig fellelhetünk valamit Kundera szövegeiben. Abból, hogy valaki azt hitte egykor, hogy „a történelem kormányrúdját markolja”, s aztán keserűséggel tapasztalta, hogy a történelem egészen másfele halad, mint ahová ő akarta, némi egyszerűsítéssel Kundera azt a tanulságot vonja le, hogy a történelem kormányrúdját senki nem tartja kézben. Ebből fakad az, ahogyan a történelmet démonizálja: mintha megvolna a maga, tőlünk független és számunkra teljesen kifürkészhetetlen menete, mintha valami álnok istenség volna, aki csak arra képes, hogy megállás nélkül gyötörjön, becsapjon, kihasználjon bennünket, vagy pedig – legjobb esetben – tréfát űzzön belőlünk.

Nekem úgy tetszik, mintha Kundera túlságosan is extrapolálná saját csalódottságát. De hát a történelem mégsem „máshol” van. Itt van, s mi mindannyian csináljuk; Kundera a maga regényeivel, ön a riportjaival, a chartisták a

petícióikkal; mindennapi jó vagy rossz cselekedeteinek alapvető részét képezik. Nincs élet a történelmen kívül és történelem sincs az életen kívül.

De vissza a „cseh kérdéshez”: azt nem állítom, hogy nem létezik. Mindössze azt ajánlanám, hogy ne úgy kezeljük, mint valami univerzális fogast, amelyre az élet minden kellemetlenségét föl lehet aggatni, vagy pedig ne tekintsük holmi absztrakt kisördögnek, akire rá lehet kenni összes, nagyon is emberi ballépéseinket. Túl gyakran láttam fellépni a „cseh kérdést” ebben a szerepben ahhoz, hogy ne figyeljek nagyon is oda, ha mondanom kell róla valamit.

(Budapest, Interart, 1989. 193-196. o.)

FLORILEGIUM

Az ima a legtisztább „létsík”. Nem kíván mások számára is lenni: önmagában hordja realitását. A művészet már *kevésbé* van. Ezért erősítést keres: *másokban kíván realizálódni*. A szeretet az, ami összeköti a különböző szférákat. Valóban kovász. A művészetnek ezért a szeretet pályáján kell közlekednie. Akkor juthat el a teljes *realitásig*. Akkor önmagában is és a világban is teljes érvényű lehet. De egyedül így. Az ima a *puszta létből a tiszta létbe* emel. A puszta lét a kövek állapota. Számunkra már elviselhetetlen. Életünk a puszta lét és a tiszta lét közötti dráma. A „gazdag” a puszta létben kíván berendezkedni. Vállalkozása abszurd, s eleve kudarcra van ítélve. Mélyén a bűn, a lélek lustasága győz. Az emelkedés a tiszta tett. Az imádság a tiszta cselekvés. A művészet a nagy metamorfózis egyik fontos energiaforrása. Semmi se igaztalan, ami a puszta létből a tiszta lét fele emel.

*

Örömrre kell berendezkedni. Nem szabad félni a *teljes* örömtől. Ahogy Nietzsche mondja: „Mély a fájdalom, de az öröm még mélyebb. Az öröm öröklétet kíván, mély, mély örökkévalóságot!”

De az örömtől nem szabad megriadni. Tökéletes örömet kell keresni, mint a gyerekek. Nem a részegséget, nem egy lakás, nem csak egy szerelem örömét, hanem a teljes örömet, mint a gyerekek!

Én félttem az örömtől, s csak a „kis örömet” mertem, és a szenvedést, az önkínzást, művészetben az áldozatot. Egy nemes hiedelmet kell legyőznöm magamban: el kell jutnom a legmerészebb örömig: a gyermekek, az örökkévaló pillanat, az evangélium és a sorsdrámák öröméig. Aki nem boldog, bűnös. Mernem kell nagyon-nagyon boldog lenni. Fra Angelico szentsége ebben áll: mert nagyon boldog lenni. Nagyon boldog. (1962)

(Pilinszky János összegyűjtött művei.
Naplók, töredékek. Bp. Osiris Kiadó, 1995: 16)